

Душан Пророковић

Институт за међународну политику и привреду, Београд

ПОГЛЕД НА СРБИЈУ ИЗ ОКВИРА ЕВРОАТЛАНТИЗМА КАО ГЕОПОЛИТИЧКОГ КОНЦЕПТА: ЗАШТО СРПСКИ ИНТЕРЕСИ НИСУ ПОДУДАРНИ СА АМЕРИЧКИМ ЦИЉЕВИМА?

Сажетак

Евроатлантизам као геополитички концепт представља окриље за спровођење дугорочно постављених циљева атлантизма у континенталној Европи. У том контексту се препознају два најважнија циља: први је даља геополитичка изолација Русије, а други спречавање било каквог стратешког партнерства Русије и Немачке. Ово је за Србију неповољно, с обзиром на тежње да се са Русијом одрже најбољи могући односи и прокламовани циљ о чланству у ЕУ. Рад се састоји из четири дела. У првом делу се објашњава историјски развој теорије атлантизма. Други део је посвећен анализи покушаја дефинисања новог садржаја евроатлантизма током последњих двадесет година. Однос евроатлантизма према Србији, уз осврт на Иницијативу три мора представљен је у трећем делу. Последњи део су закључна разматрања.

Кључне речи: *Евроатлантизам, атлантизам, НАТО, Србија, Русија, Немачка, САД, ЕУ, Иницијатива три мора*

АТЛАНТИЗАМ КАО ГЕОПОЛИТИЧКИ КОНЦЕПТ

Геополитичка концепција атлантизма се развија кроз радове Алфреда Мехена, Халфорда Макиндера и Николаса Спајкмена. У другој половини XX века њихове тезе додатно разрађује већи број аутора из САД и Велике Британије. У основи ове теорије јесте

„таласократси поглед“ на свет и међународне односе у целини, те антиципирање телурократских сила као изазивача који могу угрозити глобалну доминацију најважније поморске силе. То је најпре била Велика Британија, а у међуратном периоду ову улогу преузимају САД. После победе код Трафалгара, Велика Британија постаје поморска сила са кључним утицајем у целом свету, окружујући Европу са атлантске, западне стране и медитеранске, јужне стране. „Британија је радила шта је хтела на океанима“, а овај положај је искористила за учвршћивање лидерске позиције у светској трговини. „Трговачку нацију су углавном интересовали поморство и тржишта у складу са гледиштима манчестерске школе политичког мишљења.“¹ Најпре увећавањем британске поморске моћи још током XIX века, а затим и континуалном изградњом стратешких веза са САД, северноатлантски акваториј се претвара у својеврсни *Mare Nostrum* водеће таласократске силе света. Транзиција од Велике Британије као најзначајније поморске силе ка САД које ту улогу преузимају средином XX века не утиче на било какву промену. Чак напротив: САД користе како стратешко партнерство са Великом Британијом, тако и низ других компаративних предности да учврсте своје присуство у континенталној Европи.

У чему се огледа атлантистичка концепција? Мехен (*Alfred Mahan*) дели најважније светске силе на две категорије – поморске (*Sea Power*, означавају се још и као таласократске државе) и копнене (*Land Power*, означавају се још и као телурократске државе). Он целокупну светску историју објашњава кроз планетарни дуализам између таласократије и телурократије. То су историјске супротстављености између Атине и Спарте, Картагине и Рима, Велике Британије и Русије. За Мехена је, неупитно - таласократија надређена телурократији, „морско царство је без сумње светско царство“² и ту своју констатацију поткрепљује објашњењем да поморска сила има већу могућност маневрисања, те да контролише комуникације на глобалном нивоу, што има пресудну важност у сваком рату. Према његовој тези, позицију и геополитички статус државе треба анализирати на основу шест критеријума: 1) географски положај државе, њена отвореност према морима, могућност поморских комуникација са другим државама; 2) физичка конфигурација државе, тј. изглед приобаља и број лука, стратешка заштићеност приобаља; 3) дужина линије приобаља; 4) бројност становништва; 5) национални карактер, односно способност народа за бављење трговином; 6) политички

1) Halford Makinder, *Demokratski ideali i stvarnost*, Metaphysica, Beograd, 2009, стр. 138, 139.

2) Alfred Thayer Mahan, *The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783*, Little, Brown and Company, Boston, 1890, стр. 25.

карактер владавине.³ Овакав приступ имао је и британски географ и политичар Халфорд Макиндер (Halford Mackinder). За Макиндера постоји само један океан, који заузима девет дванаестина Земљине кугле, али су „људи за своје потребе сматрали да постоје два, западни и источни, све док нису опловили Рт добре наде пре неких четири стотине година“.⁴ Сходно томе, пошто постоји један – Светски океан, постоји и једно велико Светско острво. Светско острво (*World Island*) представља копнени простор Евроазије и Африке, као компактна целина. Унутар Светског острва издваја се шест географских целина-региона: Европски обалски појас, Сахара, Јужно срце континента, Арабија, Монсунски обалски појас и Срце континента. У геополитичком смислу, најважније је Срце континента – то је централни део евроазијског масива, који Макиндер назива Срце света (*Heartland*). Границе Срца света су Источносибирско море и река Печора, на северу, и Каспијско језеро и Бајкалско језеро на југу. „Срце континента, у смислу региона који се одводњава ка Арктику или унутар Континента, обухвата највећи део Велике низије и највећи део Иранске висије“, при чему Велика низија обухвата „западни Сибир, Туркестан и басен Волге на европској страни“.⁵ За Макиндера је ово кључна област на свету, јер, како дефинише: ко влада Срцем света влада Светским острвом; ко влада Светским острвом – влада читавим светом. Овладати Срцем света зато постаје најважнији, стратешки задатак сваке силе која има амбицију за глобалном доминацијом. Простор Срца континента заузимала је Руска царевина (свој први рад на ову тему Макиндер је написао 1904. године), односно после Првог светског рата и консолидације комунистичке власти – СССР. После распада СССР-а то је простор који обухвата у највећем делу Руску Федерацију, а делимично и Казахстан, Узбекистан, Азербејџан и делове Туркменистана.

Поред Срца света разликовала су се још два дела. Први је Унутрашњи полумесец (*Inner Crescent*), подручје које је окруживало Срце континента и било саставни део Светског острва. Унутрашњи полумесец се подударо са приобалним подручјима евроазијског масива и састојао се од територија на којима су се распростирале Немачка, Аустроугарска, Отоманска империја, Индија и Кина. Други је Спољашњи полумесец (*Marginal Crescent*), сачињен од Велике Британије, Канаде, САД, Јужне Африке и Јапана. Цивилизацијски антипод Срцу континента представља Спољашњи полумесец. Између њих постоје суштинске разлике.

3) Александар Дугин, Основи геополитике, књига 1, Геополитичка будућност Русије, Екопрес, Зрењанин, 2004, стр. 55.

4) Halford Mackinder, *Demokratski ideali i stvarnost*, Metaphysica, Beograd, 2009, стр. 34.

5) *Исто*, стр. 82–83.

Макиндер државе које сачињавају Спољашњи полумесец описује слично као и Махан поморске државе, па се из тога може извести закључак о разликама у поимању општих карактеристика народа који насељавају државе Унутрашњег и Спољашњег полумесеца. Срце континента представља „тврђаву копнене силе“,⁶ што утиче на мању покретљивост народа који на том простору живе, док су народима из Спољашњег полумесеца својствени трговачки карактер, иновативност, демократски облици устројства, па самим тим су то и народи који опредељујуће утичу на укупни развој целокупне људске цивилизације. Ипак, историја се „најочигледније осећа управо на простору Унутрашњег полумесеца“,⁷ између осталог и зато што тај међупростор представља граничну зону између две супротности. Овакав систем организације простора, помоћу концентричних кругова, уобличио је мишљење Макиндера да географску осовину историје (*Pivot Area*) чини простор који заузима Русија.⁸ Отуда и његови закључци о стратешком значају Русије и прилагођавање његових предлога о неопходности даљег спољнополитичког и геополитичког наступа англосаксонског света тој констатацији. За Макиндера највећи изазов представља могуће приближавање Русије и Немачке, јер би то довело до пробијања источног бока Унутрашњег полумесеца и у потпуности пореметило равнотежу снага. Зато у целу своју анализу уводи и део о посебној неопходности контроле источног дела Европе, проширујући своју геополитичку формулу на већ поменути закључак: Ко влада источном Европом влада Срцем света; ко влада Срцем света влада Светским острвом; ко влада Светским острвом – влада читавим светом.

Радови Махана и Макиндера имали су огроман утицај на дело Николаса Спајкмена (*Nicholas Spykman*), чију геополитичку поставку, модификовану и обогаћену, англосаксонске силе у великој мери примењују и данас. У свом виђењу света Спајкмен прихвата Макиндеров закључак о постојању Срца света (*Heartland*). Међутим, за њега је место сударања интереса поморских и копнених сила Ободни простор (*Rimland*), који је важнији од Срца света. Ободни простор углавном обухвата све оне територије које је Макиндер смештао у Унутрашњи полумесец. Тај Ободни простор (*Rimland*) протеже се од Скандинавије, преко дела западне и средње Европе, целокупне источне Европе, Турске, Ирана, Ирака, Авганистана, Пакистана, Индије, југоисточне Азије и Кореје.

6) Исто, стр. 109–115.

7) Александар Дугин, Основи геополитике, књига 1, Геополитичка будућност Русије, Екопрес, Зрењанин, 2004, стр. 50.

8) Halford Mackinder, „The Geographical Pivot of History“, *The Geographical Journal*, Vol. 23, No. 4, 1904, стр. 421–437.

С обзиром на то да је место сударања интереса целокупан Ободни простор, који окружује Евроазију са свих страна, за Спајкмена он има и кључну геополитичку вредност као целина.⁹ У том погледу он се разликује од Макиндера, који дефинише да је источна Европа кључни фактор за овладавање Евроазијом. Зато Спајкмен коригује Макиндерову поставку и установљава нову геополитичку формулу: „Онај који контролише Ободни простор (Rimland) – превладаће у Евроазији; онај који превлада у Евроазији – контролисаће судбину света“.¹⁰

Овакав закључак произлази и из Спајкменовог географског погледа на свет. Он у центар географске мапе света не ставља Европу, како је то најчешћи случај, већ САД. За њега је мапа израз односа снага у свету, и она која приказује Европу у свом центру јесте последица претходне евроцентричности света. У тренутку писања његовог рада Географија мира (*The Geography of the Peace*, 1942) свет је већ увелико америкоцентричан, са САД као водећом економском и војном силом. Зато се за Спајкмена амерички интереси протежу и у традиционалном смеру деловања америчке дипломатије, преко Атлантика, али и преко Пацифика, што је Махан већ наговештавао у својој стратегији анаконде.¹¹ Ободни простор (*Rimland*) јесте и у Средоземљу и на Корејском полуострву, и обе тачке имају једнаку важност. Уз разумевање Спајкменове теорије, војне интервенције САД у Кореји, Вијетнаму, Ираку, Кувајту или стратешко позиционирање америчких војних интереса на Тајвану, добијају сасвим нови смисао. Ова теорија нам може помоћи и да боље разумемо зашто је, на пример, Велика Британија касних тридесетих година прошлог века испољавала невероватну бригу за будућност Грчке (поморска земља која се налази у Ободном простору), што је на крају резултирало и давањем гаранција за њену безбедност пред могућим нападом сила Осовине, док је истовремено Минхенским договором хладнокрвно препуштала судбину Чехословачке у руке Адолфа Хитлера и није желела да овој земљи пружи било какве гаранције. Исто тако, америчке (и британске) интервенције на Балканском полуострву током деведесетих година XX века, агресија на СР Југославију 1999. године и давање подршке косовско-метохијским Албанцима да једнострано прогласе „независност Републике Косово“ добијају сасвим нови смисао.

Према неким мишљењима, Макиндрова теорија заправо је била „историјско-географска рационализација британске полити-

9) Исто, стр. 17.

10) Nicholas Spykman, *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power*, Harcourt, Brace and Co., New York, 1942, стр. 46.

11) Alfred Mahan, *The Problem of Asia and Its Effects upon International Policies*, Little, Brown, and Co., Boston, 1900, стр. 35.

ке одржавања равнотеже моћи у Европи“,¹² а по свему судећи значајно је утицала на ставове британске делегације током Париске мировне конференције и залагање за формирање нових држава у источној Европи, пре свега Југославије и Чехословачке. За Макиндера су Чехословачка, Југославија и Финска део Унутрашњег полумесеца над којим англосаксонске земље Спољног полумесеца морају остварити утицај и контролу и тако раздвојити Немачку и Русију. Аналогно томе, могло би се закључити како Спајкменове пројекције представљају „историјско-географску рационализацију америчке политике одржавања равнотеже моћи у Европи“ током хладноратовског периода. У том контексту треба посматрати и одлуку о формирању НАТО, и америчку помоћ западноевропским земљама пружену кроз Маршалов план, и успостављање Заједнице за угљ и челик, па развој Европске економске заједнице и на послетку њено преарстање у Европску унију. Неизоставно учешће САД и Велике Британије у свим овим пројектима било је мотивисано и геополитичким разлозима, односно, дугорочно пројектованим циљевима да се преузме контрола над најпре Римлендом, а затим и Срцем света. НАТО је послужио као савршено средство за остваривање геополитичких циљева атлантизма, а у највећој мери за то је служила и ЕУ. Међутим, за разлику од НАТО, у којем САД и Велика Британија несумњиво држе „контролни пакет“ акција стратешки усмеравајући деловање овог војног савеза, унутар ЕУ су изграђени нешто другачији механизми, а због њихове економске моћи, велику улогу играју и Немачка и Француска – две телурократске земље (Француска има и карактеристике таласократске силе, али се у оквиру њеног деловања унутар ЕУ та карактеристика слабо истиче). Отуда и сразмерно мањи ентузијазам унутар ЕУ да се шири „атлантистички“ концепт и кованица „евроатлантизам“, која је требало да осигура нови садржај за трансформисану геополитичку теорију атлантизма. Да ли се у томе успело?

ПОКУШАЈ ДЕФИНИСАЊА НОВОГ САДРЖАЈА ЕВРОАТЛАНТИЗМА

Појам (евро)атлантизам се најчешће везује за НАТО, као војни савез, који је кључно допринео учвршћивању сложених и свеобухватних веза између северноамеричких и западноевропских држава после Другог светског рата. На такав начин су остваривани

12) Colin Flint, James Taylor, *Political Geography, World Economy, Nation-State and Locality*, Pearson Education Limited, Essex, 2007, стр. 38.

циљеви дефинисани у окриљу атлантизма¹³. Несумњиво, учвршћивању „евроатлантизма“ као спољнополитичког дискурса и својеврсног геополитичког концепта допринела је и хладноратовска атмосфера. Совјетска претња, како војно-нуклеарна, тако и идеолошка, мотивисала је политичке елите у западноевропским земљама да тесно сарађују са САД, те да сопствену безбедност осигуравају под „кишобраном НАТО“. Овакав однос, у ком је део Европе зависео од војне моћи САД, утицао је да се током деценија у много чему „Европа американизује“, а значајно мање да се „САД европеизују“. Изражена асиметрија је допринела и да „евроатлантизам“ заправо постане само „продужена рука атлантизма“. Ипак, западноевропске земље су имале непосредне интересе да учествују у атлантистичком пројекту, а због тога што су ступиле у стратешко партнерство са САД (и Великом Британијом), уместо појма атлантизам, све је чешће у употреби кованица евроатлантизам. Пред заједничким изазовима и претњама, евроатлантски блок се хомогенизује и јединствено наступа. Тај тренд је био приметан како током хладноратовског периода, тако и после њега, па Збигњев Бжежински најпре примећује да се Европа „иако још подељена, брзо атлантизовала“¹⁴.

Ипак, у постхладноратовском периоду је приметан и тренд са се „асиметрија утицаја“ смањити. На то је утицало економско јачање европских држава, које због тога све отвореније захтевају да се његов глас више чује. Отуда и покушај да се преиспита појам „евроатлантизма“, односно, да се он не сагледава искључиво кроз дугорочне таласократске пројекције и деловање НАТО. Али, исказана жеља, макар начелно и у јавности, како лидера ЕУ, тако и САД, да се „евроатлантизму“ да нов садржај, те да цео пројекат прерасте у дугорочно одрживо и стратешки оријентисано партнерство није донела веће успехе. Још током деведесетих година XX века, после прерастања Европске заједнице у Европску унију (ЕУ), појавили су се први предлози о стварању Трансатлантске зоне слободне трговине (ТАФТА, што потиче од: *Transatlantic Free Trade Agreement*). Разговори између Брисела и Вашингтона су резултирали оснивањем Трансатлантског економског савета 2007. године

13) Срђа Трифковић поистовећује агресивне циљеве атлантизма са стратегијом спровођења „хегемонистичке политике САД“, што је у супротности са геополитичком реализмом. Према његовом мишљењу, наиме, геополитика искључује глобалну хегемонију. Самим тим, може се закључити и како се ближи крај доминације (евро)атлантизма. О ставовима Срђе Трифковића више у: Срђа Трифковић, „Проблем детериторијализоване стратешке доктрине САД: хегемонистички дискурс против геополитичког реализма“, у: Миломир Степић (прир.), Свет и нове геополитичке парадигме, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 189 – 214.

14) Zbignjev Bžežinski, *Druga šansa Amerike*, Službeni glasnik, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009, стр. 19.

(*Transatlantic Economic Council*), а жеља обе стране била је да се у том оквиру испреговара и потпише споразум о Трансатлантском трговинском и инвестиционом партнерству (ТТИП, *Transatlantic Trade and Investment Partnership*)¹⁵. Амбициозно постављен од самог старта, овај споразум је требало да укључи и још две чланице интеграционе целине НАФТА (*North America Free Trade Area*) – Канаду и Мексико, као и све државе-кандидате за приступање ЕУ и чланице ЕФТА-е (*European Free Trade Association*) – Исланд, Норвешку, Швајцарску и Лихтенштајн. Овакав флексибилан оквир би омогућио да се у ТТИП укључе и државе које формално нису чланице ЕУ, али преговарају о чланству, те би се он примењивао и у балканским државама, Турској, а вероватно и у Украјини и делу кавкаских земаља, барем судећи према стратегији коју су кључне западноевропске државе спроводиле кроз политику „Источног партнерства“. Ипак, иако громогласно најављени као почетак стварања нове „евроатлантске економске интеграције“, преговори о ТТИП су почели тек шест година касније, јула 2013. организовањем прве рунде у Вашингтону, а завршени су после петнаесте рунде у октобру 2016. године у Њу Јорку без конкретног договора. Разлоге неуспеха треба тражити пре свега у постављању америчке стране: инсистирање на решењима којима би ЕУ пристала на даљу „американизацију“ се настављало од почетка до краја овог процеса. То се односило како на измене у области радног законодавства и финансијске регулативе, тако и на политике заштите животне средине и пољопривреде¹⁶.

Проблем за учеснике у преговорима представља и расположење јавног мњења у појединим европским државама. У Берлину је 12. октобра 2015. одржан најмасовнији протест против овог споразума, на којем је учествовало преко 200.000 људи. Постоји неколико неслагања у вези с овим споразумом, а највеће се тиче механизма за решавање спорова између инвеститора и државе. Према првобитном предлогу, који је дошао из САД, у случају спора између инвеститора и државе, када инвеститор оцени да му је држава неком својом одлуком или мером наштетила, не би били надлежни редовни судови, већ би се формирали посебни арбитражни органи. Такође, примењивали би се амерички закони и принципи англо-

15) *Framework for Advancing Transatlantic Economic Integration Between the United States of America and the European Union*, 2007 U.S.-EU Summit, The White House (President George W. Bush), Washington D.C., April 30, 2007, Annex 1-7, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/04/20070430-4.html>

16) Leif Johann Eliasson, „What is at stake in the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)? Assessing challenges and possible compromises“, Saar Expert Papers 02/14, Univesität des Sarlandes, Saarbrücken, 2014, стр. 3-5.

саксонског права. У широј јавности се често указује и на покушај „легализовања ГМО“ овим споразумом, чему се противе бројна удружења за заштиту животне средине и еколошки покрети. Уместо свеобухватног ТТИП-а, у јулу 2015. године Европски парламент је ратификовао споразум са Канадом – ЦЕТА (*Comprehensive Economic and Trade Agreement*), чиме је створена могућност да чак 98% производа у спољнотрговинској размени између Канаде и чланица ЕУ буде без царина.

Џеронио Капалдо (*Jeronimo Capaldo*) је симулацијом примене решења о којима се преговарало 2014. године дошао и до закључка да би европске државе биле на губитку од прихватања таквих услова сарадње и промене сопственог законодавства¹⁷. Због питања легализације промета генетски модификованих организма и хидрауличког фрактирања нафте и гаса, у бројним земљама ЕУ су организоване масовне демонстрације које су током времена попримиле изражени антиамерички карактер. Разлике у ставовима између САД и ЕУ су биле непремостиве, те је и цела, дуго осмишљавана иницијатива, да се евроатлантизму да ново значење пропала. При томе, треба и подвући да САД нису заинтересоване да са ЕУ потписују споразум сличан ЦЕТА. Због тога што се није успело у намери да се за евроатлантизам као одредницу „креира нови садржај“, он остаје „везан“ за НАТО. Односно, у геополитичком контексту, остаје „продужетак“ активног спровођења геополитичке концепције атлантизма у Европи.

ЕВРОАТЛАНТИЗАМ И СРБИЈА

Евроатлантизам, дакле, остаје геополитичка концепција чијом применом ће таласократске силе преузети контролу над Унутрашњим полумесецем, односно Ободним простором и у том контексту, европске земље морају следити САД и Велику Британију. Како је навео Збигњев Бжежински, „атлантска заједница има одлучујући утицај на светској сцени“¹⁸ и да би се то одржало неопходно је стално усмеравати спољну и безбедносну политику према постављеним геополитичким циљевима. Главну претњу атлантистичкој позицији заснованој на поморској доминацији представљају копнене силе, пре свих Русија, због свог географског положаја, своје величине, природног богатства и пораста броја становника.

17) Jeronimo Capaldo, „The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership: European Disintegration, Unemployment and Instability“, GDAE Working Paper 14-03, Tufts University, Medford (MA), 2014, стр. 2-3, 13-19.

18) Zbignjev Bžežinski, *Druga šansa Amerike*, Službeni glasnik, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009, стр. 19, 13.

Историјска искуства показују да је поморска сила поражена уколико изгуби поморске базе,¹⁹ а Русија је, због наведених карактеристика, представљала потенцијалну опасност, гледајући из британског угла, у три региона: на Босфору, у Персијском заливу, и у Индији. Такође, потенцијалну опасност представља и могућност немачког континенталног експанзионизма, који у историјском континуитету показује жељу за доминацијом у средњој Европи, што би водило стварању велике немачке „супердржаве“ са огромним економским и војним потенцијалом.²⁰ Немачка данас представља водећу европску силу, без чије сагласности је било немогуће донети било какву одлуку. Финансијско пренапрезање Велике Британије, чије жеље да остане једна од водећих светских војних и дипломатских сила и реално стање њене економије нису били у сагласности, као и системски проблем у Француској са великим јавним дугом као потенцијалним генератором увођења разних ограничења у систему јавних финансија (што би произвело низ социјалних проблема), условили су да Немачка, као економски најстабилнија земља у Европи, ојача свој утицај у континенталним размерама²¹. Такође, претњу за таласократске циљеве представља и покушај Немачке и Француске да играју самостално, односно да покушају да се самостално или преко ЕУ позиционирају као независан пол у међународној политици²².

Зато евроатлантизам поново добија на актуелности, а подручје Средње и Источне Европе на значају. Такозвани санитарни кордон, који би требало да се протеже од Финске на северу до Грчке и Турске на југу, представља и „источну границу западне цивилизације“ према руском православљу и исламу, али је то и „клин“ којим се одваја континентална Европе од Русије. Отуда и агресиван наступ САД и нестрпљиви покушаји да се што пре инсталирају такозвани прогивракетни штит и радарске базе, најпре на територији Чешке и Пољске, а после неуспеха у те две државе, потом и Румуније и Бугарске, стационирање НАТО трупа дуж граница са Русијом, Белорусијом и Украјином, те сасвим нови приступ према Русији од ескалације Украјинске кризе 2014. године²³. Др-

19) Halford Makinder, *Demokratski ideali i stvarnost*, Metaphysica, Beograd, 2009, стр. 44–46.

20) Исто, стр. 154–155.

21) Због тога Француска покушава да балансира између ЕУ и НАТО и у том оквиру спроводи своје стратегије, што се објашњава у: Горан Вукадиновић, Срђан Старчевић, „Бела књига одбране Француске Републике 2013. године – Француска у НАТО и ЕУ“, Национални интерес, год. X, вол. 19, бр. 1/2014, стр. 54 – 76.

22) О конкретним циљевима евроатлантизма на Балканском полуострву, као покушају Немачке и Француске да на том географском простору „играју самостално“ више у: Љубиша Деспотовић, „Геополитичка судбина Косова и Метохије – између евроатлантске окупације и пројекта Велике Албаније“, Политика националне безбедности, год. VIII, бр. 2/2017, стр. 35 – 37.

23) Митар Ковач, „Украјинска криза као глобална безбедносна претња“, Политика нацио-

жавне „санитарног кордона“ добијају још једну улогу у евроатлантистичком концепту, где поред свега сада треба да представљају и атлантистичку брану интересног повезивања Немачке и Русије. У том контексту, због географског положаја и величине, нарочито су интересантне Пољска, Словачка, Мађарска, Румунија и Бугарска. Отуда и такозвана „Иницијатива три мора“ коју покрећу Хрватска и Пољска 2015. године, а снажно је подржавају САД. Амерички председник Доналд Трамп је присуствовао другом самиту ове иницијативе у Варшави, свега неколико дана пре одржавања годишњег самита Г-20 у Хамбургу у лето 2017. године. Џејмс Џонс (James L. Jones), председавајући Центра за међународну безбедност Атлантског савета (*Atlantic Council's Brent Scowcroft Center on International Security*) истиче да је то врло важно, јер Иницијатива три мора представља „трансатлантски пројекат који има геополитичке, геостратешке и геоекономске импликације“²⁴, те да је подршка државама између Балтичког, Јадранског и Црног мора неопходна у циљу даљег сучељавања са Русијом.

У овом оквиру треба сагледавати и положај Србије. За евроатлантизам, Србија је држава Унутрашњег полумесеца и Ободног простора, она се налази унутар територијалног појаса између три мора. Због тога је, историјски посматрано, Србија била савезник атлантистичким силама у случајевима када је требало зауставити немачки геополитички продор на Балкан, током Првог и Другог светског рата, али и у оквиру Југославије када је током хладноратовског периода било неопходно стратегију уклињавања против Совјетског савеза²⁵. У постојећим околностима, Србија би имала значај за даљу евроатлантистичку изолацију Русије, као и за спровођење стратегије спречавања стратешког повезивања Русије и Немачке. Свакако, улога Србије у оба ова процеса не би била кључна, имајући у виду географски положај земље. Али, није ни незанемарљива с обзиром на одличне односе Београда и Москве последњих 25 година, као и чињеницу да Србија није приступила Иницијативи три мора.

Без обзира на могући развој ситуације у будућности, на почетку XXI века извесно је да ће САД пре свега користити регионалне политичке факторе како би одржавали свој утицај на Балкану. То је опробани рецепт који је већ давао резултате. С обзиром

налне безбедности, год. VI, бр. 1/2015, стр. 153 – 185.

24) Rachel Ansley, „Making the Three Seas Initiative a Priority for Trump”, *Atlantic Council*, May 3 2017, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/making-the-three-seas-initiative-a-priority-for-trump>

25) О компарацији геополитичког положаја Србије пред Први светски рат и на почетку 21. века више се може пронаћи у раду: Момчило Суботић, „Србија и српске земље сто година после Великог рата“, *Политичка ревија*, год. (XXVI) XII, vol. 42, бр. 4/2014, стр. 28 – 39.

на изузетно неповољно или чак непријатељско постављање појединих регионалних држава према Србији, јасно је да САД на овакав начин „угуравају“ Србију у геополитички оквир у којем она неће моћи да оствари ниједан витални интерес. Посланик немачке Хришћанско-демократске уније и тадашњи потпредседник Парламентарне скупштине ОЕБС-а Вили Вимер (Willy Wimmer) узбунио је јавност 2001. године (најпре немачку, а потом и српску) својим иступом у „Листу за немачку и међународну политику“ (*Blätter für Deutsche und Internationale Politik*). Наиме, Вимер је објаснио како је у пролеће 2000. године учествовао на једном скупу у Братислави (Словачка) у организацији америчког министарства спољних послова (*US State Department*). Закључак тог скупа у вези са Балканом био је да НАТО не сме поновити грешку коју је амерички председник Двајт Ајзенхауер (Dwight David Eisenhower, председник САД 1953–1961) направио после Другог светског рата када је пропустио да дугорочно стационира америчке војне снаге у овом делу Европе. Балкан је геополитичко чвориште и има велики значај за НАТО и у том смислу САД очекују помоћ свих европских држава. Оним државама, попут Србије (која се посебно апострофира), на чију подршку не могу дугорочно рачунати, биће ускраћени приступи за брз и одржив развој и предстоји им тиха изолација.²⁶ Чак и да се његов јавни иступ узме са резервом, треба напоменути да се од 2001. до 2018. године догодило и превише ствари које иду у прилог ономе што је изнео. Једноставно, Србију је неопходно „упросечити“ да би по свим војним, економским и образовно-научним параметрима остала у нивоу осталих држава у окружењу: Албаније, Црне Горе, Босне и Херцеговине и Македоније.

Поред коришћења регионалних политичких фактора, САД ће се у значајној мери ослањати и на НАТО, као глобални политички фактор. Циљ евроатлантизма је да све земље тзв. западног Балкана буду чланице НАТО-а. За САД „у Југоисточној Европи кључни значај има запоседање упоришних тачака на балканској обали Јадрана, посебно Отрантских врата (обала Албаније и острво Сазан) као улаза у овај Средоземни ’залив’, који најдубље залази према Централној Европи и моћној Немачкој. Хипотетичким припајањем Косова и Метохије и Западне Македоније Албанији, остварила би се заштита америчких упоришта, неопходна стратегијска дубина, омогућио продор у дубину Балканског полуострва и контрола његових главних саобраћајних и геостратешких коридора.“²⁷

26) Душан Пророковић, *Косово: међуетнички и политички односи*, Геополитика, Београд, 2011, стр. 203.

27) Миломир Степић, „Косово и Метохија – пресећи или развезати чвор“, у: *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд, 2004, стр. 54.

Миломир Степић постепено географско ширење НАТО-а на балканске државе и позиционирање америчких војних снага на Балканском полуострву види као стварање „балканског геополитичког и геостратешког лука“ атлантизма. „Инфилтрација САД (НАТО) sukcesивно се спроводи из два смера и оба имају исходиште у геополитички и геостратешки кључним областима Балкана. Један је оријентисан са северозапада ка југоистоку и води у средиште тзв. Динарске тврђаве, док је други усмерен од југа–југоистока према северу–северозападу и долином Вардара води у централну област Балканског полуострва, тј. у само његово срце – Балканско језгро [назив који је Јован Цвијић користио за означавање области која обухвата делове Македоније, Косова и југа централне Србије, а која је од највећег геополитичког значаја на целом Балкану; прим. аут.]. Циљ је да се та два сегмента споје у интегрални балкански геополитички и геостратешки лук. Његову окосницу чинило би низ упоришта, база и полигона који би били лако доступни како из Јадранског басена (акваторије, лука и аеродрома на обали), тако и из Панонског басена (геостратешка 'Панонска лепеза' коју је по окончању Хладног рата од ВУ преузео НАТО).“²⁸ Кључна упоришта овог „НАТО лука“, гледано од северозапада према југоистоку, јесу – Истра и Кварнер, Цазинска крајина, Гламочки полигон, Бутмирски аеродром (поред Сарајева) и гораждански „panhandle“, док су то на траси која се протеже од југа–југоистока према северу–северозападу – Солун, Криволак, Скопски Петровац (аеродром) и приштински аеродром Слатина. Степић закључује како је тражена карика која треба да склопи лук – Рашка област са Пештерском висоравни која се вреднује као „идеална ваздушнодесантна просторија“.

Без обзира на то што је већина балканских држава у НАТО-у и што на такав начин САД могу да контролишу њихово стратешко постављање, очигледно је да САД и самостално спроводе стратегије које произлазе из евроатлантистичке концепције. Једна од њих јесте формирање геополитичког и геостратешког лука, који би поново имао двоструку функцију, да спречи јачање немачког и руског утицаја или присуства у јадранском и егејском приобаљу. Све су прилике да ће то још дуго остати приоритет атлантистичке, таласократске геополитичке концепције на Балкану и да ће све своје доктрине и стратегије управљати у овом смеру: учинити све да би се „изгурали“ (средњоевропски) континентализам и евроазијство што даље од мора – ка унутрашњости континента.

28) Миломир Степић, „Балкан – шта то (у ствари) хоће Америка“, у: *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд, 2004, стр. 211–212.

ЗАКЉУЧАК: ЗАШТО СРПСКИ ИНТЕРЕСИ НИСУ ПОДУДАРНИ СА ЕВРОАТЛАНТИСТИЧКИМ ЦИЉЕВИМА?

Евроатлантизам као геополитичка концепција заправо представља разрађени атлантистичку теорију, која се од стране САД и Велике Британије примењује у континуитету скоро век и по. Кроз евроатлантистички концепт се континенталне европске државе укључују у атлантистичку матрицу на асиметричној основи, служећи двома водећим таласократским силама да овладају Унутрашњим полумесецем и Ободним простором. Део европских континенталних држава, попут Пољске, Румуније или балтичких земаља, препознају Русију као претњу својој безбедности (односно дугорочне руске геополитичке интересе), те се због тога лако одлучују да на прихватање евроатлантистичког концепта. Ипак, њихово добровољно прихватање и ентузијастичан улазак у ову матрицу не значе и да се асиметрија смањује или да могу у већој мери утицати на редефинисање геополитичких циљева САД и Велике Британије. Исто као што нису могле чинити Немачка и Француска током хладноратовског периода. Ипак, уочљива асиметрија није једини разлог због којег српски интереси нису подударни са циљевима евроатлантизма. Уколико би Србија могла своје виталне интересе да заштити тесном сарадњом са САД и бранећи геополитички циљеве таласократских држава, донекле би било оправдано размишљање о прикључивању евроатлантистичком блоку. Међутим, интереси Србије, прокламовани у бројним националним (или државним) стратегијама, као и сагледани кроз спољнополитичко позиционирање земље, нису подударни са циљевима евроатлантизма.

Са једне стране, тежња Србије је да се очувају што је могуће бољи односи са Русијом. Са друге стране, за стратешки циљ је проглашено чланство у ЕУ, услед чега је неопходно одржавати и што је могуће боље односе са Немачком и Француском. Сасвим супротно, евроатлантизам је оријентисан ка покушају даље изолације Русије, а такође, после пропадања покушаја да се стратешком партнерству САД и ЕУ да нови садржај, овај концепт постаје усмерен и против Немачке и Француске. За разлику од хладноратовског периода, када се под евроатлантизмом подразумевала сарадња САД и западноевропских земаља, данас је ово све више појам којим се означава (асиметрично) партнерство САД, Велике Британије и земаља обухваћених Иницијативом три мора (Пољска, Чешка, Словачка, Мађарска, Литванија, Летонија, Естонија, Румунија, Бугарска, Аустрија, Словенија, Хрватска). Услед тога, посматрано

из угла евроатлантизма, Србија више представља „део проблема, а не део решења“. Односно, имајући у виду већ споменуту асиметрију и чињеницу како је евроатлантизам окриље за спровођење таласократских геополитичких циљева, Србија нема подударне интересе са САД.

ЛИТЕРАТУРА

- Ansley, Rachel, „Making the Three Seas Initiative a Priority for Trump”, *Atlantic Council*, May 3 2017, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/making-the-three-seas-initiative-a-priority-for-trump>
- Bžežinski, Zbignjev, *Druga šansa Amerike*, Službeni glasnik, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009.
- Вукадиновић, Горан, Срђан Старчевић, „Бела књига одбране Француске Републике 2013. године – Француска у НАТО и ЕУ”, Национални интерес, год. X, вол. 19, бр. 1/2014, стр. 53 – 79.
- Деспотовић, Љубиша, „Геополитичка судбина Косова и Метохије – између евроатлантске окупације и пројекта Велике Албаније“, Политика националне безбедности, год. VIII, бр. 2/2017, стр. 29 – 48.
- Дугин, Александар, Основи геополитике, књига 1, Геополитичка будућност Русије, Екопрес, Зрењанин, 2004.
- Eliasson, Leif Johann, „What is at stake in the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)? Assessing challenges and possible compromises“, Saar Expert Papers 02/14, Univesität des Sarlandes, Saarbrücken, 2014.
- Ковач, Митар, „Украјинска криза као глобална безбедносна претња“, Политика националне безбедности, год. VI, бр. 1/2015, стр. 153 – 185.
- Makinder, Halford, *Demokratski ideali i stvarnost*, Metaphysica, Beograd, 2009.
- Mahan, Alfred Thayer, *The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783*, Little, Brown and Company, Boston, 1890.
- Пророковић, Душан, *Косово: међуетнички и политички односи*, Геополитика, Београд, 2011, стр. 203.
- Spykman, Nicholas, *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power*, Harcourt, Brace and Co., New York, 1942.
- Степић, Миломир, *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд, 2004.
- Суботић, Момчило, „Србија и српске земље сто година после Великог рата“, Политичка ревија, год. (XXVI) XII, vol. 42, бр. 4/2014, стр. 27 – 42.
- Трифковић, Срђа, „Проблем детериторијализоване стратешке доктрине САД: хегемонистички дискурс против геополитичког реализма”, у: Миломир Степић (прир.), Свет и нове геополитичке парадигме, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 189 – 214.

Flint, Colin and James Taylor, *Political Geography, World Economy, Nation-State and Locality*, Pearson Education Limited, Essex, 2007.

Framework for Advancing Transatlantic Economic Integration Between the United States of America and the European Union, 2007 U.S.-EU Summit, The White House (President George W. Bush), Washington D.C., April 30, 2007, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/04/20070430-4.html>

Capaldo, Jeronimo, „The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership: European Disintegration, Unemployment and Instability”, GDAE Working Paper 14-03, Tufts University, Medford (MA), 2014.

Dusan Prorokovic

A VIEW TO SERBIA FROM THE EUROATLANTIC GEOPOLITICAL CONCEPT: WHY SERBIAN INTERESTS ARE NOT CONCURRENT WITH AMERICAN GOALS?

Resume

Euroatlantism as a geopolitical concept is a framework for implementation of long-term goals of atlantism in continental Europe. In this context, we can recognize two most important objectives: first, continuation of the geopolitical isolation of Russia; and the second - to prevent any strategic partnership between Russia and Germany. Unlike the Cold War period, when euroatlantism implied cooperation between US and Western-European countries, this is a term that designates the (asymmetric) partnership of the US, UK and countries covered by the Three Seas Initiative (Poland, Czech Republic, Hungary, Lithuania, Latvia, Estonia, Romania, Bulgaria, Austria, Slovenia, Slovakia and Croatia). This is unfavorable for Serbia. On the one hand Serbia's aspiration is to preserve as best as possible relations with Russia. On the other hand, as a strategic goal has been declared EU membership, and because of that it is necessary to maintain close relations with Germany and France. That is the reason why, viewed from the perspective of Euroatlantism, Serbia is more „a part of the problem, not part of the solution“. In other words, given the already mentioned asymmetry and the fact that Euroatlantism is a framework for the implementation of thalassocratic geopolitical goals, Serbia has no coherent interests with the US.

Keywords: *Euroatlantism, atlantism, NATO, Serbia, Russia, Germany, USA, EU, Initiative of three seas*

* Овај рад је примљен 17. априла 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 26. априла 2018. године.